

Kritiska poliser - behövs

Ulf Stridbeck

Inledning

Polisens verksamhet och polisens beteende är ständigt ett aktuellt ämne. Ofta rör sig uppmärksamheten om polisvåld. Efter en kort inledning om polisvåld i Sverige och Norge skall jag presentera reellt existerande kritiska poliser i Västtyskland och Sverige. Den västtyska gruppen som är mer organiserad än den svenska har som målsättning bl a att komma till rätta med våldstendenserna inom den egna kåren. Presentationen av de kritiska poliserna i Västtyskland bygger dels på ett informationsmaterial från polisgruppen, från maj 1989, som innehåller bl a stadgar och seminariematerial, dels på västtyska tidningsartiklar om polisgruppens verksamhet. Om de svenska poliserna har jag läst i den svenska anarkistiska tidskriften Brand.

I Sverige har polisens våldstendenser diskuterats i samband med en del påstådda övergrepp mot arresterade personer. Det förekommer otaliga misstänkta polisövergrepp som inte lett till fällande dom på grund av bevissvårigheter. I Machnov-fallet, 1982, kunde det inte bevisas att de närvarande poliserna i arresten tillfogat Machnov någon skada. Att han dog i arresten som en följd av svåra skador, vilka han inte hade när han togs in måste, i brist på bevis, bero på att han kastat sig själv först på en bordskant för att därefter med kraft hoppa in i cellväggen. Dödsorsaken var en sprucken mjälte. Hösten 1989 blev en ung operasångare, Beltran, gripen i Göteborg. Han blev misshandlad (3 knäckta revben) av de omhändertagande poliserna men kunde inte identifiera vem i mängden som var den skyldige. Ett vittne som såg misshandeln från en balkong i närheten, saknade kikare och kunde därmed inte identifiera *den skyldige*. De närvarande 14 poliserna hade inte sett eller hört något. Åklagaren som hade saken på sitt bord kunde inte väcka åtal då bevis mot *en skyldig* saknades. Han har i pressen uttalat att poliserna är både döva och blinda och gömmer ett rötägg bland sig (*Arbeiderbladet* 11 oktober 1989).

I samband med turerna kring Palme-mordet har det kommit fram uppgifter om högerextremistiska tendenser inom Stockholmspolisen. Dessa tendenser är ju i och för sig ett uttryck för polisens kritiska hållning till hur det svenska samhället styrs. Det är dock inte denna kritiska hållning jag efterfrågar här. Förra säkerhetspolisen Melker Berntler skrev i *Retfærd* 38 om högerextremismen inom Stockholmspolisen. "Inom Stockholmspolisen finns ett antal personer som i mer eller mindre organiserade former givit uttryck för högerextremistiska åsikter och ett fanatiskt Palmehat" (s 35). En syndikalistisk polis menar att kårsolidariteten

i Stockholm tvingar poliser med "bra" åsikter att ligga lågt i förhållande till sina fascistoida kollegor (*Brand* 18/1988). En av många olika högerextremistiska grupper är den så kallade kulturföreningen Suecia Avantus Gardie. I denna förening förekommer flera poliser. På det internationella planet kan nämnas World Anti Communist League (WACL) där svenska poliser har representerat den svenska sektionen. I den utredning som Stockholms polisstyrelse gjort kring dessa verksamheter kommer man fram till att det möjligen finns enskilda polismän som hyser högerextrema åsikter, men inget organiserat. I ett fall har Stockholms polisstyrelse begärt att en polis skulle försättas i disponibilitet, dvs avstängas från sin tjänst med bibehållen lön. Detta krav avvisades från Rikspolisstyrelsens sida med motiveringen att vederbörande hade gjort det han lagts till last för, dock "inte i tjänsten, utan på sin fritid".

Problemet med dessa högerextremistiska tendenser hos polisen är inte bara åsikterna i sig utan att det bland dessa poliser utvecklar sig en våldsideologi, som går ut på att "röja" i Stockholms city och att "skrämma bort dräggen" från gator och torg. Detta drabbar i första hand narkomaner, alkoholister och utlänningar, som misshandlas i polisens piketbussar eller i hissen i polishuset.

Ett exempel på detta är polisen X som på knappa två år i början på 1980-talet drar på sig över 40 anmälningar för misshandel. (Hur stort mörkertalet är vet vi av naturliga skäl inte). Det var denne polis som var med när Machnov dog i sin cell. X kollega Y som också var med i cellen med Machnov har under motsvarande period dragit på sig 25 anmälningar för misshandel. Då de ofta arbetar ihop uppträder de som varandras vittnen i de rättegångar som följer.

I Norge har polisvåldet i Bergen varit ett aktuellt tema ända sedan 1981 då två forskare, Nordhus och Vogt, presenterade en undersökning om våldsoffer i Bergen (*Volden og dens ofre. En empirisk undersøkelse*, 1981). Av läkarbehandlade våldsoffer påstod 7 % att de råkat ut för polisvåld. Det blir 360 fall/år. Polisvåldet i Bergen och de efterföljande bumerangsakerna presenterades av Ståle Eskeland i brev till Riksadvokaten (*Retfærd* 48, nr 1/90 med uppföljning i 49, nr 2/90, se även *Lov og Rett* 2/90).

I Oslo har polisvåldet uppmärksammats speciellt i samband med demonstrationer som slagits ned brutalt av polisen. Senast är detta dokumenterat i boken *Makt og langkølle*, 1989. Författarna konstaterar att det de senare åren blivit allt våldsammare konfrontationer mellan polisen och politiska demonstranter. På sista sidan i boken nämner författarna helt kort den kritiska polisgruppen i Västtyskland.

Tyska kritiska poliser

I november 1988 bildade en grupp västtyska poliser en organisation vars syfte är att värna om värden som demokrati och solidaritet. För närva-

rande rör det sig om ca 200 poliser som är organiserade i vad som skulle kunna kallas "Kritiska poliser". Denna organisation är varken fackförening eller partibunden. Den har en liten skrift som heter *Hamburger Signal* där olika aktiviteter rapporteras. Bl a debatteras våldsfrågor, hur man kommer till rätta med våldet och hur man finner alternativa lösningar. *Hamburger Signal* vill starta debatter inom poliskåren. För den skull har man haft flera seminarier där viktiga frågor dikuterats. Det har handlat om behovet av terroristkommandon, nya vägar för polisarbete, självförståelse och gränser för polisarbete, inre och yttre demokrati, fiendebilder och utlänningsfientlighet inom polisen m.m.

Organisationens fullständiga namn är *Bundesarbeitsgemeinschaft Kritischer Polizistinnen und Polizisten (Hamburger Signal) e. V.* - BAG. Det finns självständiga grupper i Hamburg, Berlin, Bavaria och på andra platser.

Utgångspunkten för BAG är att man anser det nödvändigt med polisarbete, att polisen fyller en viktig uppgift i samhället. Det är av yrkesstolthet, som de håller på inom yrket, och samtidigt därför de har startat BAG för att kunna diskutera frågor om polisens roll i samhället. Det är nödvändigt att i umgänget med makten öva upp den nödvändiga sensibiliteten för samhällliga och mellanmänskliga frågor. Detta sker bl a genom att i *Hamburger Signal* initiera diskussionsteman bland kollegorna.

Enligt stadgarna från november 1988 skall föreningen vidareutveckla de medborgerliga fri- och rättigheterna i den demokratiska och sociala rättsstaten och främja allas likhet, jämställdhet mellan könen, sociala rättigheter, minoritetsskydd och solidaritet med människorna samt kamp mot ödeläggelse och försämring av livsvillkoren.

Insyn

Offentlighet och insyn är en viktig del av programmet. Det har med demokrati att göra. Både att det råder demokratiska förhållanden inom poliskåren (rätt att framföra kritik), och att medborgarna har insyn i verksamheten. Det kan formuleras så att polisen själv har anspråk på att bli kontrollerad.

Demonstrationer

De polistjänstemän som vid ingrepp/angrepp mot demonstrationer tvivlar på det rättmätiga med dessa insatser får genom BAG en möjlighet att diskutera situationerna och att eventuellt få sina kritiska ståndpunkter förankrade hos likasinnade. Ett tungt argument för att poliserna skall se sig själva i ett större icke-polisiärt sammanhang är att de själva är medborgare, med betoning på *med*. De är således inte bara poliser i uniform. Genom insatser mot demonstranter beskärs nämligen de egna

rättigheterna, dvs de medborgerliga grundrättigheterna. För att få rätt perspektiv vid polisarbete i samband med demonstrationer rekommenderas därför blivande polisbefäl att minst en gång ha deltagit privat i en demonstration. Tyvärr är det de våldsamma demonstrationerna som är vanliga diskussionsämnen, inte de fredliga. Detta medför att man lär sig att betrakta demonstranterna som motståndare. Även om det tidigare har förekommit fredliga jättedemonstrationer diskuteras dessa inte. Man drar inga slutsatser därifrån. Vad man lär sig i samband med demonstrationer är hur man griper våldsmän. Om det är möjligt bör man, vid demonstrationer, så lite som möjligt använda batong eller vattenkanon. Poliserna i BAG pekar på att fem, sex, poliser i uniform i bredd också ger effekt. Och om den polisiära insatsen blir rättsvidrig bör man gå ur ledet eller på ett eller annat sätt tydligt markera att man är oenig med det som sker.

Enligt BAGs bild av sina traditionella kollegor är deras utgångspunkt ofta att vad man än gör så är det i enlighet med lag och rätt. Men, betonar BAG, man vet trots allt inte vilka effekter olika polisinsatser har. Poliser utgår alltför lätt från det invanda och när sedan kritiken kommer så vet man inte varför eller hur det borde vara i stället.

Snäv horisont

BAG har goda förhoppningar för sin verksamhet eftersom man menar att den kritiska potentialen hos poliser är större än man anar. Problemet är att traditionella poliser ofta tänker kortsiktigt, konkret på den förelagda uppgiften, och inte långsiktigt på mänskliga rättigheter och människovärde.

BAG uppfattar sina kollegor som opolitiska och att de sällan reflekterar över sitt arbete. De rör sig bara i sin umgängeskrets, där ingen opposition eller kritik förekommer. De kan inte tänka sig att något kan vara oriktigt. Om de dessutom sällan tar del i politiskt liv leder det till en inskränkt bedömningsförmåga.

Även om BAG kan vara en ventil, ett diskussionsforum om det egna yrket kan en del poliser känna ångest inför en sådan diskussion. Det kan bero på en rädsla för repressalier från arbetsledningen. Man håller därför tillbaka sin kritik. Rädslan finns för att få chefernas ögon på sig.

Poliser är inte dummare än andra men faran finns här, som i andra snäva, starka miljöer där man upplever samtycke och enighet, att horisonten blir snäv. Baksidan av den kollegiala gemenskapen är att man ständigt får bekräftelse på det riktiga i vad man företar sig.

Utbildningen

Ett område som man diskuterar mycket inom BAG är utbildningen. Den påverkar attityderna och den har med den inre demokratin att göra. Så

länge gamla poliser utbildar nya poliser sker ingen förändring. Polishögskolan borde allmängöras och öppnas för alla, så att man kan studera vad man vill och där civila lärare kan undervisa. Det är viktigt med externa, kvalificerade lärare för att korrigera den egna självbilden. Då kan olika synpunkter spridas och konfronteras. Det skulle ge poliserna ett väsentligt större meningsspektrum. Man önskar sig därför fler samhällsvetenskapliga inslag i utbildningen.

Erkännande och kritik

BAG är inte helt accepterade bland de västtyska kollegorna. Det framgår inte minst av det lilla antalet medlemmar, knappt 0,1 % av Västtysklands 220 000 poliser. BAG fick dock ett erkännande av det västtyska socialdemokratiska partiet (SPD) då de 1988 tilldelades "Der Gustav-Heinemann-Bürgerpreis" på 20 000 DM. Detta pris, som delades ut första gången 1977, belönar samhällsinsatser som bejakar socialdemokratiska och rättsstatliga grundvärden. Denna prisutdelning provocerade de "traditionella" poliserna. Bl a uppvaktade Bayerns 30 000 poliser det socialdemokratiska partiet i Bayern och önskade att det distanserade sig från denna "illasinnade prisutdelning". Det ansågs skandalöst att SPD på detta sätt gav stöd till BAG, som beskyllde delar av den västtyska poliskåren för att bl a vara demokratifientlig.

Svenska kritiska poliser

I Storuman, i norra Sverige, finns ett polisdistrikt där det inte är ovanligt med studiecirklar i kamratstödande verksamhet. Där förekommer det diskussioner rörande livet, kärleken och Karl Marx. Omkring hälften av stationens tjugo polismän är syndikalister. I ett offentligt uttalande har man tagit avstånd från den sydafrikanska polisens arbete och uppmanat Svenska Polisförbundet att göra samma sak. "Tiden är inne för er att ta personligt ansvar för den verksamhet ni medverkar i", skrev polismännen och uppmanade den sydafrikanska kåren att börja tjäna folket och klippa sitt samröre med den "råa makten". (Jämför detta med de inledningsvis nämnda högreextremistiska poliserna, vilka i något fall påstås ha samarbete med den sydafrikanska polisen).

En av poliserna i Storuman motiverar sitt val som polis på följande sätt. "Jag tror samhället är tvunget att dras med poliser på grund av människorna i det. I det kapitalistiska samhället är vi alla mer eller mindre kapitalister. Eller kanske hellre korrupta socialdemokrater! Nåväl, eftersom vi är så förstörda betar vi oss ofta förstört mot varandra. Och då måste det finnas någon som sopar upp den "värsta skiten" - de värst drabbade. Som en sorts städgumma. När läkare misslyckas, när det sociala misslyckas då ropar man på oss. Eller när någon spöar upp sin

hustru, låser in sig i banken, kort sagt inte orkar bete sig efter samhällsmallen, då får polisen rycka in. Och det här kommer vi att få ha kvar så länge vi inte förändrar oss" (*Brand* 18/1988, s 21).

Försvaret för att vara syndikalistisk polis är att samhället inte blir bättre för att "bra" poliser hoppar av och ersätts av andra "sämre". Så länge vi inte har uppnått det polislösa samhället så måste alla ställa upp för detta mål och då är det bättre med en socialistisk polis än en halvfascistisk.

Avslutning

I Sverige har poliserna, under vintern 1989/90, fört en lönekamp där de menar sig vara mer värda än vad lönuvertet visar. Hur man skall värdera en arbetsinsats i pengar är i och för sig ett stort, och annat, problem, men att de poliser som jobbar på gatan, som sociala renhållningsarbetare, och således är den grupp som i sista hand finns som en hjälpsamt hand, är värda en god lön, är rimligt. Man talar om socialtjänsten som det sista skyddsnät som samlar upp dem som inte klarar samhällets olika krav. Men där socialtjänsten inte räcker till, där skall polisen finnas. Även om socialtjänsten och polisen har olika samhällsuppgifter så har polisen skyldighet att fysiskt ta tag där socialtjänsten inte räcker till. Risken finns att det i dessa situationer sker övergrepp. Trots en hård arbetssituation skall dock inte den kollegiala solidariteten acceptera övergrepp. En poliskår skall inte, av kollegialitet, skydda de rötägg som finns inom kåren. Det är inte i första hand ett individuellt problem för vissa poliser, utan ett strukturellt problem. Det handlar om en miljö som antingen aktivt skapar dessa våldsideologier eller bara passivt, av kollegialitet och yrkesstolthet, håller avvikarna bakom ryggen. Finns det inte andra värden som väger tyngre? I Sverige planerar polishögskolan tillsammans med diskrimineringsombudsmannen att utbilda minst en polis/region i mänskliga rättigheter (FN's stadgor och konventioner) och förhållandena i andra länder. På så sätt förväntas kunskapen om och inställningen till invandrare och flyktingar förbättras (*DN* 26/8-90). Även den brasilianska polisen skall delta i ett undervisningsprojekt om mänskliga rättigheter. Detta humaniseringsprogram stöds bl a av Amnesty Internationals norska avdelning.

Vore det inte en idé för våra nordiska poliser att tänka igenom de idéer som de syndikalistiska poliserna i Storuman står för eller de punkter som finns i Hamburger Signals stadgar och på så sätt verka för en human polis i samhällets tjänst. Kanske en sådan nordisk kritisk polis skulle kunna ge beteckningen Kripo en ny betydelse - Kritiska poliser?

Intresserade av BAG eller dess stadgar kan kontakta mig för vidare information.

Litteratur

Arbeiderbladet, 11 oktober 1989, artikel "*Intet sett, intet hørt*".

Berntler Melker, Svenska Säpo - politisk åsiktspolis i *Retfærd* 38.

Brand nr 18, februari 1988, *År snuten alltid svin?*

Bratholm Anders, *Politivold*, Tano 1986, *Politiovergrepp*, Tano 1987 och flera artiklar i *Lov og Rett* 1988/89.

Dagens Nyheter (DN), 26. augusti 1990, artikel "*Poliser ska utbildas i mänskliga rättigheter*".

Eskeland Ståle, i *Retfærd* 48, samt i *Lov og Rett* 2/1990.

Heiberg Turid, m fl, *Makt og langkølle*, Tiden 1989.

Informationsmaterial, Bundesarbeitsgemeinschaft Kritischer Polizisten und Polizistinnen, Hamburg, den 1.5.89.

Mordet på Palme och polisspåret. En vitbok. Göteborg 1989.

Nordhus Gunnar och Edvard Vogt, *Volden og dens ofre*, Cappelen 1981.

Författarupplysningar:

Ulf Stridbeck, doktorand vid Rättsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet. För närvarande verksam vid Institutt for retts sosiologi vid Det juridiske fakultet i Oslo.

